

AZ OLASZ BELPOLITIKA A RENZI-KORMÁNY ALATT

Reformtörekvések a politikai rendszer megújítására

KRICSFALUSI NÓRA *

(*Kivonat*) Olaszországban az elhúzódó belpolitikai válság és a választási eredmények miatt kialakult politikai patthelyzet megoldására nagykoalíció alakult 2013 áprilisában a balközép Partito Democratico (Demokrata Párt; PD), a jobbközép Partito della Libertà (Szabadság Népe; PdL) és a centrista pártok részvételével. Enrico Letta kormánya azonban nem volt hosszú életű, mindössze 10 hónap után a miniszterelnök lemondásra kényszerült. Távozásának oka, hogy a beígért válságkezelés üteme lelassult, Letta pedig fokozatosan elveszítette a saját pártjának támogatását is. Ezt követően Giorgio Napolitano államfő Matteo Renzit, a Demokrata Párt főtitkárát és Firenze főpolgármesterét bízta meg a kormányalakítással. Az új kormány 2014. februári beiktatáskor Renzi átfogó reformokat ígért a gazdasági és a belpolitikai válság leküzdésére. Elődeihez hasonlóan célja az olasz állam működésének olcsóbbá és hatékonyabbá tétele, a politikai rendszer szintjén pedig elengedhetetlennek tartja a választási rendszer reformját és az alkotmánymódosítást. A reformok véghezviteléhez ugyanakkor elengedhetetlen a koalíció egységben tartása, amit megnehezít, hogy az olasz pártrendszer állandó mozgásban van, és a pártszakadások nyomán a parlamenti erőviszonyok is változnak. A tavalyi év végén a Mario Monti vezette centrista pártszövetség felbomlott, a jobboldalon pedig a Szabadság Népe szakadt ketté, miután Berlusconi a Forza Italia (Hajrá Olaszország; FI) újjáalakítása mellett döntött. Az ellenzék legnagyobb pártja, a Movimento 5 Stelle (Öt Csillag Mozgalom; M5S) parlamenti frakciói is egyre fogyatkoznak a kizárások és kilépések miatt. E tanulmány keretében elsősorban a Renzi-kormánynak az alkotmány és a választási törvény módosítása terén elért eredményeit, az európai parlamenti választások pártrendszerre gyakorolt hatását és az olasz pártrendszer változásait mutatom be a kormány fél éves működése alatt.

Kulcsszavak: nagykoalíció, kormányválság, Renzi, alkotmányreform, választási törvény, Demokrata Párt (Partito Democratico; PD), Berlusconi, Alfano, Grillo, EP-választások

A tanulmány vázlatja:

A Renzi-kormány megalakulása

Az alkotmány és a választási rendszer reformja

A 2014-es Európai Parlamenti választások hatása az olasz pártrendszerre

Az olasz pártrendszer változásai

*

* A szerző: dr. Kricsfalusi Nóra, PhD-hallgató, 2008-ban végzett az ELTE ÁJK politológia szakán, majd ugyanitt kezdte meg tanulmányait a *Politikatudomány Doktori Iskolában*. Kutatási témája Olaszország, Spanyolország és Portugália pártrendszereinek összehasonlító elemzése. A PhD-program keretében 2008/2009-ben a Magyar Ösztöndíj Bizottság 12 hónapra szóló ösztöndíjával az olaszországi *Università degli Studi di Udine* egyetemén tanult és kutatott. A doktori képzéssel párhuzamosan 2012-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán jogász diplomát szerzett.

A Renzi-kormány megalakulása

A jobbközép Szabadság Népe tavaly áprilistól részt vett a Letta vezetésével megalakult nagykoalícióban. A parlamenti választásokat követően Berlusconi peres ügyei kedvezőtlen fordulatot vettek, a Ruby-perben 2013. június 24-én első fokon hét évre ítélték hivatali hatalommal való visszaélés és prostitúcióra való kényszerítés miatt. Másnap hosszasan egyeztetett Lettával, és tetteket sürgetett koalíciós partnerénél, többek között a személyét is érintő igazságügyi reform terén. Bár korábban megígérte, hogy bármi történjék is vele, a koalíció marad, a Szabadság Népe keményvonalas politikusai többször megfenyegették Lettát azzal, hogy megvonják a bizalmat, ha a Mediaset-perben a legfelsőbb bírói fórum is Berlusconi ellen ítélt. 2013. augusztus 1-jén a Semmitőszék harmadfokon jóváhagyta az egy évvel korábbi ítéletet, négy év szabadságvesztésre, ebből egy év letöltendő szabadságvesztésre ítélték adócsalás miatt.¹ Berlusconi egyre nyíltabban támadta Lettát, 2013. szeptember 28-án a Szabadság Népe öt minisztere – köztük Angelino Alfano miniszterelnök-helyettes, belügyminiszter és a PdL főtitkára – bejelentette, hogy kilépnek a kormányból a tervezett áfaemelés miatt. A minisztereket Berlusconi utasította a lemondásra, noha ő azt állította, hogy a balközéppel való szövetség felborításához a kormány adópolitikája vezetett. Letta nem fogadta el a miniszterek lemondását, helyette október 2-án bizalmi szavazást kért a kormány munkájáról. A parlamenti szavazást Letta megnyerte, a PdL frakciójának mérsékelteket tömörítő szárnya ugyanis Alfano vezetésével fellázadt Berlusconi ellen, aki el akarta kerülni a nyílt konfrontációt a pártjával, ezért bizalmat szavazott a kormánynak. A szavazást követően azonnal felmerült a pártszakadás lehetősége új parlamenti frakció vagy új párt alapításával. 2013. október 19-én jogerős ítélet született a Mediaset-ügy mellékbüntetésére vonatkozóan, amelyben Berlusconi két évre eltiltották a közügyek gyakorlásától. Az ítélet értelmében két évig nem szavazhat és nem is jelölgetheti magát sem hazai, sem európai parlamenti választásokon. A pártelnöki székét viszont megtarthatta, és vállalatai éléről sem kellett távoznia. 2013. október 25-én Berlusconi összehívta a Szabadság Népe vezetőségi ülését, amelyen Alfano nem jelent meg, és a 24 tagból csupán 18 vett részt. Itt született döntés arról, hogy a Szabadság Népe tevékenységét felfüggesztik, és összehívják a párt országos tanácsát, hogy határozzon a Hajrá Olaszország újraindításáról. Alfano november 15-én bejelentette, hogy a PdL-ből egy másik párt is alakul Nuovo Centrodestra (Új Jobbközép; NCD) néven, amely továbbra is támogatja a Letta-kormányt. A Szabadság Népe másnapra összehívott országos tanácsán a Berlusconihoz hű politikusok újraalapították a Hajrá Olaszországot, és 2013. november 26-án kiléptek a koalíciós kormányból. Újabb csapás volt Berlusconi számára, hogy november 27-én a szenátus nyílt szavazáson megfosztotta a parlamenti mandátumától, ezzel közel húsz éve tartó parlamenti képviselősége ért véget, legalább is egy időre.

2013 novemberében a nagykoalíciónak vége szakadt, Berlusconi ismét bizonytalan politikai helyzetet teremtett. Letta bukását végül mégsem az ellenzék, hanem saját párttársa, Matteo Renzi okozta. A nagyratörő és agilis Renzit 2013 decemberében választották meg a Demokrata Párt elnökének. Eleinte együttműködést ajánlott Lettának, és türelmi időt adott a kabinetnek, de a kettejük közötti rivalizálás kezdettől fogva látszott. A Letta-kormány működése alatt a munkanélküliség tovább nőtt, az ország gazdasági helyzete nem javult. Először tavaly novemberben maga Letta fogalmazta meg, hogy a kormánynak sebességet kell váltania és fel kell gyorsítani a gazdasági reformokat. Januárban nyilvánvalóvá vált, hogy Letta elveszítette a PD támogatását és Renzi a helyére pályázik. 2014. február 13-án a PD vezetősége elsőpró többséggel elfogadta Renzi javaslatát a kormány politikájának megváltoztatására, és Letta leváltása mellett döntött. A pártvezetőség egyúttal elfogadta, hogy Renzi legyen Letta utódja a kormány élén.² Letta feleslegesnek tartotta, hogy a parlamentben bizalmi szavazást kérjen a kormányának, és benyújtotta a lemondását. Napolitano államfő azonnal megkezdte a tárgyalásokat a parlament két házának elnökeivel és a frakciók képviselőivel (az Északi Liga és az Öt Csillag Mozgalom nem vettek részt a tárgyalásokon). 2014. február 17-én Napolitano Renzit bízta meg a kormányalakítással. Renzi 2009-ben lett Firenze polgármestere, új arcnak számított a „nagy öregektől” megcsömörlött olasz belpolitikában, ráadásul igen fiatal, 39 évesen ő lett minden idők legfiatalabb olasz miniszterelnöke. Az új kormánynak 2014. február 24-25-én szavazott bizalmat nagy többséggel a szenátus és a képviselőház. A miniszterek fele nő, a kormány átlagéletkora 47 év, ami a legfiatalabbnak számít. Renzi a beiktatásakor átfogó reformokat ígért: az igazságügyi és közigazgatás átalakítását, munkahelyteremtést, az oktatás, az adórendszer és a munkaerő-piac reformját. Renzi első lépésként az alkotmányreform keretében újítaná meg az olasz állami berendezkedést, és a szenátust is gyökeresen átalakítaná. A kormányprogram bemutatásakor viszont kevés konkrét javaslat hangzott el a

¹ Az egy év letöltendő börtönbüntetést közmunka keretében hajtják végre egy Milánóhoz közeli idősek otthonában.

² <http://www.ilfattoquotidiano.it/2014/02/13/direzione-pd-renzi-seppellisce-letta-il-premier-domani-mi-dimetto/879427/>
2014. február 13.

gazdasági növekedés beindítására, emiatt a pártja részéről is érték kritikák.³ A Renzi-kormánynak bizalmat szavazott a Demokrata Párt, az Új Jobbközép és a centrista pártok, nemmel voksolt a fontosabb pártok közül a Hajrá Olaszország, a Lega Nord (Északi Liga; LN), az Öt Csillag Mozgalom és a baloldali Sinistra Ecologia Libertà (Baloldal Környezet Szabadság; SEL). Renzi célja, hogy az új kabinet a ciklus végéig, azaz 2018-ig hivatalban maradjon. A kormánya számára 2017. májusig szabott határidőt a reformok megvalósítására. Az „ezer nap” (*Mille Giorni*) névre keresztelt programja szerinte az utolsó esély arra, hogy talpra álljon az olasz gazdaság és a növekedés beinduljon.

Az alkotmány és a választási rendszer reformja

Az olasz alkotmány kiállta az idő próbáját, mivel kisebb-nagyobb módosításokkal 1948. óta hatályban van. Ennek ellenére több jel mutat arra, hogy a törvényszöveg sok esetben elavult, és az állam felépítését újra kell gondolni. Mind központi, mind helyi szinten hatékonyabb, ésszerűbb és olcsóbb állami működésre lenne szükség. Az olasz belpolitikában az intézményi reformok ügye a kilencvenes évek óta napirenden van, de eddig kevés érdemi változás történt. A balközép Olajfa-kormány által 1999-ben véghezvitt alkotmánymódosítás a közigazgatási feladatok decentralizálását tűzte ki célul. Ennél jelentősebbnek tekinthető a 2001-ben elfogadott módosítás az alkotmány V. fejezetében, amely nagymértékben kiszélesítette a tartományok jogkörét, különösen a törvényhozás és a pénzügyi autonómia terén. A legfontosabb változás az alaptörvény 117. cikkelyében történt, amely az állam és a régiók közötti hatalommegosztásról szól. Korábban a tartományok kompetenciaterületeit sorolták fel, a módosítás értelmében azonban a föderális államok alaptörvényeihez hasonlóan, az állam hatáskörébe tartozó területeket határozták meg, és a felsorolásban nem szerepelő területek a tartományok törvényhozási jogkörébe tartoznak. Néhány terület pedig – mint például a tartományok nemzetközi és az Európai Unióval fenntartott kapcsolatai, az oktatás, a foglalkoztatás stb. – kettős, ún. kompetitív törvénykezés hatáskörébe került, azaz a törvényhozói jogkör gyakorlásáért e kérdésekben folyamatos verseny folyik az állam és a régiók között.⁴ A tartományi hatáskörök fokozatos bővítése nyomán az olasz államszervezet a föderalizmus irányába mozdult el, ami azonban nem járt együtt a megfelelő pénzügyi autonómia megteremtésével. Problémát jelent, hogy a tartományok által beszedett adók nem biztosítanak elegendő forrást a feladataik finanszírozásához, ráadásul a tartományi vezetés gyakran felelőtlenül gazdálkodik. Előfordul az is, hogy a választási győzelem reményében nem emelik a helyi adókat, vagy egyáltalán nem szigorítanak az adópolitikán. A költségvetésben keletkező hiányt az állam fedezi, egy-egy tartomány veszteségeit tehát a többiek kénytelenek viselni. Az alkotmány értelmében az állam nem avatkozhat be a tartományok hatáskörébe tartozó ügyekbe, ezért nem tudja szankcionálni a pénzügyi visszaéléseket. A 2001-es reform nyomán létrejött pénzügyi rendszer tehát nem biztosítja a helyi vezetők elszámoltathatóságát, és a korrupció melegágya lett.⁵ Renzi ezzel kapcsolatban kijelentette: „nem helyes, hogy a gazdasági válság közepette a tartományok mini államokká váltak, és azt gondolják, hogy mindenről dönthetnek. Az alkotmány V. fejezetének módosítása a tartományok hatáskörét növelte, de a hatékonyságot nem.” A cél az, hogy a tartományi és a központi jogalkotás egymást kiegészítsék ahelyett, hogy egymással harcolnának. Bizonyos területek visszakerülnének állami hatáskörbe, amelyek 2001 óta nem voltak a kizárólagos kompetenciák között felsorolva. Az alkotmányrevíziótól azt remélik, hogy csökken a helyi bürokrácia és az ezzel járó állami kiadások mértéke, a döntéshozatal hatékonyabbá és egyszerűbbé válik, a tartományok pénzügyei feletti nagyobb állami kontroll révén a költségvetés átláthatósága nő.⁶

Az intézményi reform másik fontos eleme az olasz parlament átalakítása. Olaszországot eredetileg egy regionalizált unitárius államnak alkották meg, ahol a tartományok csak kiegészítő jogkörökkel rendelkeznek, ennek ellenére a parlament két kamaráját – a föderális államok parlamentjeihez hasonlóan – azonos jogkörrel ruházták fel, és a szenátust (*Senato*) is közvetlenül választják. Bár a felsőházba nem országos, hanem regionális alapon választják a jelölteket, mégsem hivatott pusztán a tartományok képviselőjére, hanem az alsóház által elfogadott törvényjavaslatokat tárgyalja újra. Az ún. szimmetrikus vagy tökéletes kétkamarás rendszer miatt a törvényhozás nehézkes és lassú, mivel egy-egy törvényjavaslatot mindkét ház

³ http://www.liberoquotidiano.it/news/1412343/Governo__il_discorso_di_Renzi_al_Senato_per_la_fiducia.htm, 2014. február 24.

⁴ *Diritto Pubblico Comparato* a cura di Federico del Giudice II. Edizione; *Nozioni introduttive e sintesi dei principali ordinamenti costituzionali (Regno Unito, Stati Uniti, Francia, Germania, Italia, Spagna e Svizzera)*; Edizione Giuridiche Simone 2005, 240-253.o.

⁵ <http://www.ilpost.it/2014/01/19/titolo-quinto/>, 2014. január 19.

⁶ http://www.repubblica.it/politica/2014/01/18/news/riforma_del_titolo_v_autonomie_locali_risparmio_e_semplificazione-76322491/, 2014. január 18.

azonos szöveggel kell, hogy elfogadjon. A gazdasági válság felszínre hozta e problémát, a kormányok ugyanis képtelenek jelentősebb reformokat véghezvinni. Az utóbbi években a kormányzati instabilitás nőtt, szinte állandósultak a kormányválságok, amelyben szerepet játszott a választási rendszer is. A hatályos választási törvény szerint a 630 fős alsóházban a győztes szövetséget jutalmazó prémiumrendszer miatt a legtöbb szavazatot elért szövetség számára minimum 340 parlamenti hely biztosított. A szenátusba nem országos, hanem tartományi alapon választják a jelölteket, és itt a prémiumrendszer is regionális alapú. Emiatt előfordulhat, hogy a parlament két házában nem ugyanaz a szövetség kerül többségbe, ami a kormányozhatóságot nagymértékben lerontja. A választási rendszer átalakításának célja, hogy a nagy pártok erősödjenek, a pártrendszer fragmentáltsága és a kisebb pártok zsarolási esélye csökkenjen, ami növeli a kormányozhatóságot és elősegíti a bipoláris pártrendszer stabilizálódását. A módosítás azért is halaszthatatlan, mert az Alkotmánybíróság a győztest jutalmazó prémiumrendszer jelenlegi formáját tavaly decemberben alkotmányellenesnek nyilvánította. Az olasz politikai rendszer megújítását célzó legfontosabb törekvések tehát a tökéletes kétkamarás rendszer megszüntetése, az új választási törvény elfogadása és az alkotmány V. fejezetének módosítása, amely a tartományok és a helyi közigazgatási szintek szabályozását tárgyalja. A megfogyatkozott parlamenti többségnek szüksége van a Hajrá Olaszország szavazataira, ezért Renzi még kormányfővé választása előtt, 2014. január 18-án találkozott Berlusconi-val, hogy megvitassák a reformok ügyét. A megbeszélést követően Berlusconi megerősítette, hogy támogatja a Renzi-kormány intézményi reformjait. A megállapodást az olasz sajtó Názareti-paktum (*Patto del Nazareno*) néven emlegeti, mivel a Demokrata Párt római székhelyén a Názaret utcában került sor a találkozóra. A PD politikusai viszont tartottak attól, hogy Renzi e paktum révén fogja visszahozni a politikai életbe a bukás szélére sodródott Berlusconi-t.

A Renzi-kormány igyekszik gyors tempót diktálni, a sietség oka, hogy a választók és az EU felé bizonyítani akar, másrészt az olasz gazdaság beindításához szükséges reformokat is mihamarabb véghez kell vinni. A tervek szerint még idén elfogadásra kerül az új választási törvény (*Italicum*), jövőre pedig az alkotmánymódosítás. A választási törvényt már Renzi miniszterelnöksége alatt 2014. március 12-én elfogadta az alsóház, ami a Hajrá Olaszország támogatásával vált lehetővé. Ezt követően szeptembertől a szenátusban folytatódik a törvényjavaslat vitája. Az új választási törvény a prémiumrendszert az alábbi módon változtatná meg: az első fordulóban a szavazatok 37%-át elnyerő párt vagy pártkoalíció megkapná a százalékos eredménye alapján elért mandátumokat, ezen felül legfeljebb a parlamenti helyek további 15%-át. Az így megszerzett mandátumok nem haladhatják meg a 630 képviselői hely 55%-át, azaz 340 mandátumot. Ha az első fordulóban senki sem szerzi meg a szavazatok 37%-át, akkor a második fordulóban csak a két legtöbb szavazatot szerzett párt vagy pártszövetség indulhat. Magasabb lenne a parlamenti küszöb: az önállóan induló pártok esetében 8%, a szövetségben induló pártoknak 4,5% és a választási szövetségeknek 12%. A zárt választási listák maradnának, viszont nagymértékben rövidülnének: minimum 3, maximum 6 jelölt lenne egy listán, hogy a jelölteket a választók jobban megismerjék. A listákon ugyanannyi női, mint férfi jelöltnek kellene szerepelnie. A számítások szerint az új rendszerben csak a nagyobb pártok szereznének parlamenti helyeket, tehát a pártrendszer töredezettsége csökkenne. Ez a választási rendszer csak a képviselőházra érvényes, mert a választási törvény reformja egyúttal össze lenne kötve a szenátus átalakításával, amelynek a jövőben nem lenne választható tagja. Renzi és Berlusconi az alsóházi voksolást követően több alkalommal találkozott, hogy a lehetséges módosításokról tárgyaljon mielőtt a felsőházi vita kezdetét venné. A törvényjavaslat kapcsán a pártok leginkább a preferenciamegjelölés hiányát és a parlamenti küszöb mértékét kifogásolták. Felvetették azt is, hogy 37%-ról 40%-ra emelkedjen a győztes esetében a prémiumrendszer. Az FI alacsonyabb parlamenti küszöböt szeretne a választási szövetségben induló pártoknak, hogy a jobboldal kisebb pártjainak is esélye legyen mandátumokat szerezni.⁷ Az MSZ ellenzi a zárt listát, és azt szeretné elérni, hogy a második fordulóban csak pártokra lehessen szavazni koalíciók helyett. Berlusconi-nak ez nem jönne jól, mivel csak egy jobbközép koalícióval lenne esélye a PD-vel és Grillo pártjával szemben, ellenkező esetben a Hajrá Olaszország a harmadik helyre szorulna.⁸

A választási törvénnyel párhuzamosan 2014. július 21-én kezdte meg tárgyalni elsőként a felsőház az alkotmánymódosítást, amely kétfordulós szavazással történik. A második fordulóban egy-egy módosító javaslat elfogadásához mindkét ház abszolút többséggel való jóváhagyása szükséges, és valószínűleg népszavazásra is sor kerül majd. Ezzel megszűnne Olaszországban a tökéletes kétkamarás parlamentáris rendszer, a szenátus hatásköre jelentősen csökkenne, elsődleges feladata a tartományi és a helyi

⁷ <http://www.polisblog.it/post/196977/come-funziona-legge-elettorale-renzi-berlusconi-testo>, 2014. augusztus 7.

⁸ *Corriere della Sera* 2014. július 15., Dino Martirano: La lettera di Renzi ai 5 Stelle: tutte le riforme entro il 2015. E apre su premio e immunità, 6.o; *la Repubblica* 2014. július 15., Francesco Bei Tommaso Ciriaco: Ma il premier avverte: „L'intesa con Silvio non si tocca. Offro un patto costituente”, 2-3.o.

önkormányzatok képviselője lenne. A felsőház nem szavazhatna bizalmat a kormánynak, viszont az alkotmánymódosításról és a költségvetésről dönthetne. A tartományok és a helyi szervekkel kapcsolatos törvények esetében a szenátusnak szélesebb jogköre maradna, mivel abszolút többséggel visszautasíthatná az alsóház javaslatát. A felsőháznak a jelenlegi 315 helyett csupán 100 tagja lenne, összetétele pedig az alábbiak szerint változna: 74 tartományi tanácsos, 21 polgármester és a köztársasági elnök által kinevezett 5 szenátor. A tartományi tanácsok (*Consigli regionali*) a saját tagjaik közül választanának szenátorokat, és a közigazgatási területükről is delegálnának polgármestereket. Egy-egy tartomány a lakosságszám arányában képviseltetné magát a szenátusban, de legalább két szenátora mindegyik tartománynak lenne. A szenátorok fizetését és mentelmi jogát megszüntetnék, a mandátumuk hét évre szólna, amelyet nem lehetne megújítani. Az örökös szenátori tisztség helyett hasonló kritériumok alapján az államfő nevezhetne ki 5 szenátort. A felsőház átalakításával egyidejűleg módosítani kell a köztársasági elnökválasztást is. A hatályos szabályozás szerint az államfőt hétévente együttesen választja a parlament két háza és a tartományok küldöttjei. A közvetett választás megmaradna, viszont a tartományi delegációkra nem lenne szükség. A referendumokkal kapcsolatban az alábbi változásokat tartalmazza a javaslat: a törvények teljes vagy részleges eltörlésére irányuló népszavazás (abrogatív referendum) kiírásához 500 ezer helyett 800 ezer aláírásra, a parlament hatáskörébe tartozó törvények kezdeményezéséhez 50 ezer helyett 250 ezer aláírásra lenne szükség, ez utóbbi esetben viszont kötelező lenne a parlamentnek megvitatnia a javaslatot.⁹ Az alkotmány V. fejezete is jelentősen módosulna, a korábbi tendenciával szemben tehát a tartományi hatáskörök csökkennének, másrészt megszüntetnék a tartományok és a települések közötti közigazgatási szintet, a megyéket (*province*). A megyerendszer felszámolására külön törvény is született, amelyet még tavaly decemberben fogadott el az alsóház és 2014 márciusában a szenátus. Ennek keretében a megyei tanácsokat (*consigli provinciali*), a megyei bizottságokat (*giunte provinciali*) és az elnöki tisztséget (*presidente di provincia*) megszüntetik. E testületek tagjait és az elnököt korábban közvetlenül választották, a helyükre a polgármesterek gyűlése (*assemblee dei sindaci*) lép, megörökölve egyes megyei szintű hatásköröket, például iskolaépítés, útépítés, közlekedésügy. A polgármesterek gyűlésébe a tagokat delegálják, munkájukért fizetést nem kapnak, és a megbízatásuk két évre szól. A törvény tartalmazza továbbá 10 nagyváros és a hozzájuk tartozó agglomerációs körzet által alkotott metropolisz (*città metropolitane*) létrehozását, amelyek 2015. január 1-től kezdik meg a működésüket. A megyék 2014. december 31-ig szűnnek meg, ehhez azonban az alkotmány módosítására is szükség van, mert a megyékre vonatkozó minden hivatkozást törölni kell a törvényszövegből. Amennyiben tehát az alkotmánymódosítást nem fogadja el a parlament, az Alkotmánybíróság e törvényt alkotmányellenesnek fogja nyilvánítani.¹⁰

Az alkotmányreform szenátusi vitája nem volt zökkenőmentes. Csaknem 8000 módosító javaslat érkezett, nagy részüket a SEL nyújtotta be. Renzi stratégiája a nyílt és szabad vitára épült, igyekezett azt a képet sugározni, hogy kompromisszumra törekszik és a választók akaratát képviseli. Hangoztatta, hogy a kormány „munkahelyek teremtésén dolgozik”, és próbálja kivezetni az országot a válságból, ezzel szemben az ellenzék obstrukcióval akadályozza az érdemi vitát. Renzi mindenképp szeretne volna elérni, hogy még az augusztusi parlamenti szünet előtt sor kerüljön a felsőházban a végső szavazásra, a sok módosító javaslat miatt azonban tartott attól, hogy őszre tolódik a szavazás, ami veszélybe sodorhatja a szavahihetőségét. A kritikusok úgy vélték, hogy Renzi az alkotmányos rend határait feszegeti a sietve végrehajtott alkotmánymódosítással, és ilyen rövid idő alatt képtelenség érdemben megvitatni a reformot.¹¹ A pártok leginkább a szenátus átalakítását és a köztársasági elnök megválasztását kifogásolták. Az egyik módosító javaslat arra irányult, hogy az európai parlamenti képviselők is szavazhassanak az államfőről, hogy ne csak a parlamenti többséget szerző koalíció vagy párt kezébe kerüljön a döntés joga. A javaslatot Miguel Gotor (PD) és Pier Ferdinando Casini (UdC) dolgozták ki, és több demokrata szenátor is támogatta. A föderalista Északi Liga nem értett egyet a szenátus közvetett választásával és a tartományi hatáskörök csökkentésével. Matteo Salvini, a párt főtitkára szerint a reform ismét centralizálja az országot. Az Öt Csillag Mozgalom is ellenezte a szenátus közvetett választását, és a mentelmi jog teljes megszüntetésére tett javaslatot. Az M5S a közvetlen demokráciát erősítene, alkotmányos alapjoggá tenné az internethez való hozzáférést és a médiában egyenlő feltételeket teremtené.¹² A Demokrata Pártban sem értett mindenki egyet az alkotmánymódosítással.

⁹ <http://www.polisblog.it/post/214803/abolizione-senato-riforma-come-funziona-cosa-cambia>; 2014. augusztus 8.

¹⁰ <http://www.leggioggi.it/2014/04/08/riforma-delle-province-2014-gazzetta-il-testo-finale-del-ddl-delrio/>, 2014. április 8.; <http://www.ilpost.it/2014/04/03/live-riforma-province-legge/>, 2014. április 3.

¹¹ *la Repubblica* 2014. július 17., Goffredo De Marchis: L'ultima paura di Palazzo Chigi. "Il via libera rinviato a settembre", 6-7. o.; *Corriere della Sera* 2014. július 23., Ernesto Menicucci: E in Aula si va avanti a oltranza. Sedute di notte, anche la domenica, 3.o., Maria Teresa Meli: Renzi e braccio di ferro «Provano a ricattarci ma oggi hanno perso», 4.o.

¹² *Corriere della Sera* 2014. július 15., Monica Guerzoni: La fronda e „l'attacco impossibile”: passeranno, 6.o.

Corradino Mineo, a PD szenátora azzal vádolta Renzit, hogy csak a pártja és a jobboldal egyetértését kereste, és ezzel saját maga gördített akadályt a reformok útjába.¹³ Renzi bízott abban, hogy a Hajrá Olaszország külső támogatásával biztosítva lesz a parlamenti többség. Berlusconi az alkotmánymódosítás egységes támogatására szólította fel a Hajrá Olaszország politikusait. Azzal érvelt, hogy Renzi nélkülük is véghez tudja vinni a reformot, a Názáreti-paktum révén viszont a párt növelheti a politikai súlyát, és érdemben befolyásolhatja az alkotmány és a választási törvény módosítását.¹⁴ Az alkotmányos reformokért felelős miniszter, Maria Elena Boschi a felsőházban mondott beszédében emlékeztetett mindenki arra, hogy több évtizede nem sikerült az intézményi reformokat megvalósítani. Szerinte ez az utolsó esély, válaszokat kell adni az EU-nak és az olaszoknak, akik változást akarnak. Boschi „hallucinációnak” nevezte az ellenzék vádját, hogy autoriter fordulatot hozna az alkotmányreform.¹⁵ Napolitano államfő is kiállt az intézményi reformok mellett, hangsúlyozta, hogy ehhez elengedhetetlen a pártok közötti párbeszéd és a konszenzuskeresés. Kifejezte aggodalmát amiatt, hogy az ország visszasüllyed a tehetetlenségbe, ezért személyes feladatának tekintette az összefogás előmozdítását.¹⁶ Kéthetes parlamenti vitát követően a szenátus 2014. augusztus 8-án elfogadta az alkotmánymódosítást 183 igen szavazattal, 4 tartózkodás mellett. A szavazáson az ülésterem fele kiürült, az Északi Liga, az Öt Csillag Mozgalom és a SEL szenátorai is kivonultak. Támogatták a javaslatot a parlamenti többség pártjai és a Hajrá Olaszország. A Demokrata Pártból 16 szenátor nem szavazott, ketten pedig tartózkodtak. A jobboldali pártoknál is akadtak „lázadók”: a Hajrá Olaszország 19, az Új Jobbközép 8, a Néppártiak Olaszországért 2 szenátora nem voksolt. Renzi tehát fontos csatát nyert, a Twitteren ezt írta: „Időbe kerül, de senki nem tudja megállapítani a változást.” Luigi Zanda, a PD felsőházi frakcióvezetője szerint a szavazás nyilvánvalóvá tette, hogy a demokrata képviselők tisztában vannak Olaszország drámai helyzetével, amelyre megoldást kell találni. Berlusconi a szavazást követően hangsúlyozta, hogy az FI támogatása elengedhetetlen volt a szenátus jóváhagyásához, de nem mulasztotta el bírálni a Renzi-kormány gazdaság terén nyújtott teljesítményét: „Viszontagságos hónapok után a Hajrá Olaszország ismét főszereplővé vált. A mozgalmunk az egyetlen szavahihető ellenzéki erő egy olyan kormánnyal szemben, amely képtelen az állami kiadásokat és az adókat csökkenteni, és valódi strukturális reformokat véghezvinni a gazdaságban.”¹⁷ Az Északi Liga alkotmányellenesnek nevezte a módosítást, a SEL egyik képviselője, Loredana De Petris pedig reményét fejezte ki, hogy az állampolgárok a népszavazáson nemmel voksolnak majd. Az M5S szenátora, Vito Petrocelli elmondta, hogy százával érkeztek emailben az állampolgárok részéről javaslatok, de ezek egyike sem talált meghallgatásra.¹⁸

Az európai parlamenti választások hatása az olasz pártrendszerre

Olaszországban 2014. május 25-én tartották az európai parlamenti választásokat. Az előzetes közvélemény-kutatási adatok a Demokrata Párt győzelmét jósolták 32-35% körüli támogatottsággal. Az Öt Csillag Mozgalom 22-27%-on állt, a Hajrá Olaszországot a megkérdezettek 19-20%-a támogatta. Az európai parlamenti választás fontos erőpróbanak számított több mint egy évvel a parlamenti választások után. Renzi a kormány és a Demokrata Párt támogatottságát mérhette fel a reformjai folytatásához. Az Öt Csillag Mozgalom győzelem esetén a Renzi-kormány megbuktatására készült. A kampányt a belpolitikai kérdések uralták, európai programról kevés szó esett. Berlusconi célul tűzte ki, hogy pártjával 25%-os támogatottságot ér el, ezért igyekezett az elvesztett jobbközép szavazókat és a bizonytalanokat megszólítani. Szavazatokat remélt azoktól is, akik a legutóbbi parlamenti választáson az Öt Csillag Mozgalomra adták le a voksukat, de csalódtak a pártban.¹⁹ Berlusconi minden alkalmat megragadott az FI népszerűsítésére, állandó szereplője volt a különböző tévés műsoroknak. Retorikájában ismét megjelent az országért való küzdelem, és kemény szavakkal bírálta a politikai ellenfeleit. A három nagy rivális párt az Unióval kapcsolatban igen eltérő álláspontot képvisel, a PD Európa-párti, így a kampányában is ez tükröződött, az FI viszont kritikusabban áll

¹³ *la Repubblica* 2014. július 22., g.c.: Mineo: „I macigni sui binari Matteo se li è messi da solo”, 3.o.

¹⁴ *Corriere della Sera* 2014. július 16., Dino Martirano: La stretta dei leader sulla riforma. Ma c'è una carica di emendamenti, 4. o.

¹⁵ *la Repubblica* 2014. július 22., Sebastiano Messina: La Boschi mette gli artigli e nella sfida ai frenatori arruola Fanfani e De André, 4.o.

¹⁶ *Corriere della Sera* 2014. július 23., M.Br.: Riforme, scudo del Colle «Non si agitano spettri di svolte autoritarie», 2-3.o.

¹⁷ http://www.corriere.it/politica/14_agosto_08/forza-italia-si-intesta-risultato-senza-noi-nessuna-riforma-594bb128-1f0e-11e4-935f-58b9b86038b5.shtml, 2014. augusztus 8.

¹⁸ <http://www.ilfattoquotidiano.it/2014/08/08/riforma-senato-approvato-il-ddl-boschi-sel-lega-m5s-e-dissidenti-pd-non-partecipano/1085515/>, 2014. augusztus 8.

¹⁹ <https://www.forzasilvio.it/news/4373>, 2013. december 8.

az EU-hoz, míg az M5S nyíltan euro-szkeptikus, és például népszavazást tartana az eurózónából való kilépésről. A választáson a Demokrata Párt fölényes győzelmet aratott: 40,81%-ot ért el, amely történetének legjobb eredménye. A legtöbb szavazatot szerezte egész Európában, és az Európai Szocialisták Pártjába is a legtöbb képviselőt delegálhatta. A siker főként Renzinek köszönhető, aki egységbe tudta fogni a pártot, és a választókat a reformok ügyével maga mögé állította. Renzi a választási győzelmet úgy értékelte, hogy az olaszok a változás mellett tették le voksukat. Ígéretet tett arra, hogy a reformok nagy része törvényekben fog realizálódni és helyreállítják Olaszország hitelét az Európai Unióban. Szerinte az EU részéről nincsenek megfelelő válaszok a válságra, ezért a júliusban kezdődő soros elnökség alatt az irányváltásra kell törekedni az európai gazdaságpolitikában. Az Öt Csillag Mozgalom 21,16%-ot ért el, ami 8%-os csökkenést jelentett a tavalyi parlamenti választásokhoz képest. Az utóbbi időben több kritika hangzott el a mozgalom tagjai részéről, hogy az M5S kommunikációja nem megfelelő. Sokak szerint e téren stratégiaváltásra lenne szükség, erősíteni kellene például a televíziós megjelenést. Változtatnának a jelöltállítás rendszerén is, amely jelenleg internetes szavazással történik. Grillo a választási eredmények láttán először csalást emlegetett, és a szavazatok újraszámolását követelte. Később beismerte a vereséget, viszont úgy vélte, hogy messzemenő következtetéseket nem szabad levonni. Szerinte a kudarc csak viszonylagos, hiszen Olaszországban továbbra is a második legerősebb párt az M5S. A vereség lehetséges okaként említette, hogy az idősebb generáció nem akarja a változást.²⁰ A Hajrá Olaszország is a várakozáson alul teljesített, csupán 16,81%-ot ért el. Berlusconi nem rejtette véka alá a csalódottságát, és a választási eredményekből azt a következtetést vonta le, hogy a jobbközép pártoknak ismét össze kell fogniuk, mert csak így van esélyük a Demokrata Párttal szemben. Berlusconi a választások után összehívta az FI vezetőségét, hogy megvitassák és kiértékeljék az eredményeket. A megbeszélésen kijelentette, hogy nem kíván a pártelnöki tisztségről lemondani, és ismét nyitna az Északi Liga felé. Alfano pártjával kapcsolatban viszont óvatosabban fogalmazott: „újra egyesítenünk kell a jobbközép szövetséget, de nem mindenkiel és nem minden áron”.²¹ A kisebb pártokat nézve, az Északi Liga és a Centrum Unióval (Unione di Centro; UdC) közösen induló Új Jobbközép is elérték a 4%-os parlamenti küszöböt. Szintén bejutott az európai parlamentbe a szélsőbal pártjait tömörítő L'Altra Europa con Tsipras elnevezésű szövetség, amelyhez a SEL is csatlakozott. 2014. május 25-én önkormányzati választásokat is tartottak több mint 4000 településen. A második fordulóra június 8-án került sor. A választásokon a jobbközép is tudott némi sikert elkönyvelni, mivel hat megyeszékhelyen győzelmet aratott. Ez első fordulóban egyedül Ascoli Picenóban győzött a jobbközép, ahol Guido Catelli a szavazatok majdnem 60%-ával nyert. Livornóban a második fordulóban az M5S nyert, ezzel megtörve a balközép közel hetven éve tartó uralmát. Perugiában a második fordulóban Andrea Romizi, a jobbközép jelöltje nyert legyőzve a PD jelöltjét. Potenziát Dario De Luca vezetésével sikerült a jobboldalnak visszafoglalnia a második fordulóban, Teramót pedig Maurizio Brucchinak.²²

2014. július 1-től fél éven át Olaszország látja el az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét. Renzi uniós programja az elődje által kidolgozott stratégián (*Impegno Italia*) alapul, ennek keretében gazdaságpolitikai irányváltást sürget a tagállamok részéről. Az olasz elnökség ambiciózus programjának három fő eleme: a munkanélküliség csökkentése, a strukturális reformok útján elért növekedés és a befektetések ösztönzése. Fontos az is, hogy Olaszország visszaszerezze a szavahihetőségét az EU-ban, amihez elengedhetetlen, hogy az uniós normákat gyorsabban ültessék át a hazai jogrendszerbe, és az uniós forrásokat megfelelően használják fel. A Renzi-kormány jelenleg az szeretné elérni, hogy lazítsanak a Növekedési és Stabilitási Paktum által előírt szabályokon, cserébe viszont gazdasági reformokat ígér. A javaslatot Franciaország támogatja, ellenzi viszont a költségvetési szigor enyhítését Németország, Finnország és Ausztria.²³ A gazdasági kérdéseken túl hangsúlyos témák az olasz elnökség alatt: bevándorlás, klímaváltozás, a Mediterrán-térség stabilizálása és az emberi jogok. Renzi tervei között szerepelt az is, hogy az EU egyik legfontosabb tisztségére, a külügyi és biztonságpolitikai főképviselő megüresedő posztjára kormánya külügyminiszterét jelölje. Federica Mogherini 2014 februárjában lett olasz külügyminiszter, ő a harmadik nő és a legfiatalabb ezen a poszton. A májusi európai parlamenti választások eredményeként a jobboldal került többségbe, így számolni lehetett azzal, hogy amennyiben a néppárti Jean-Claude Junckert választják meg az Európai Bizottság élére, ezt követően a szavazás sorrendje szerint a külügyi és biztonságpolitikai főképviselői tisztségre a baloldal jelölte lehet esélyes, az ET elnökének pedig ismét

²⁰ http://tg24.sky.it/tg24/politica/2014/06/02/beppe_grillo_m5s_brogli_elezioni_europee.html, 2014. június 2.

<http://www.polisblog.it/post/237139/beppe-grillo-commenta-il-flop-elettorale>, 2014. május 26.

²¹ http://tg24.sky.it/tg24/politica/2014/05/28/silvio_berlusconi_forza_italia_io_leader_allarme_casse_vuote_partito.html, 2014. május 28.

²² <http://www.polisblog.it/categoria/elezioni-comunali-2014>,

²³ *Corriere della Sera* 2014. július 15., Luigi Offeddu: Europa, arriva il giorno di Juncker. Primo scoglio il caso Mogherini, 4.o.

jobboldali politikust fognak megválasztani. Az olasz Demokrata Párt politikai súlya jelentősen megnőtt a választási győzelmével, ezért Renzi joggal remélhette, hogy Mogherini jelölését az EP szocialista frakciója és a tagállamok többsége támogatni fogja.²⁴ A balti államok és Lengyelország vétőjától lehetett tartani, a kritikusok a tapasztalatlanságát vetették Mogherini szemére, mivel 2014. februárig, külügyminiszteri kinevezéséig teljesen ismeretlen volt az európai politikában. Kifogásolták azt is, hogy külügyminiszterként az ukrán válság kapcsán nem állt ki határozottan az oroszországi szankciók mellett.²⁵ A tagállamok állam- és kormányfőinek július 16-ai csúcstalálkozója előtt felröppent a hír, hogy Herman Van Rompuy váratlanul Enrico Letta jelölésére tett javaslatot az Európai Tanács élére. Letta baloldali politikus, de a pályafutása a kereszténydemokratáktól indult, ezért jól megérteti magát mind a jobb- mind a baloldaliakkal, és az Európai Néppártban is népszerűségnek örvend. Renzi viszont hangsúlyozta, hogy Olaszország maga választja a jelöltjét, és nem akar más Uniós tisztséget.²⁶ Döntésében bizonyára közrejátszott az is, hogy a kormánybuktatás óta megmaradt a feszült viszonya Lettával, akit nem választhattak meg, ha a saját miniszterelnöke nem támogatja. Mogherini jelölése miatt Renzit az olasz pártok részéről is érték kritikák. Antonio Tajani, az FI politikusa és az EP jelenlegi elnökhelyettese például úgy vélte, hogy Olaszország számára nem ez a tisztség lenne a leghasznosabb, mert meglehetősen súlytalan és kevés beleszólása van a Bizottság gazdasági döntéseibe. Renzi viszont azzal érvelt, hogy az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője egyben az Európai Bizottság alelnöke, így közvetlen befolyása van annak munkájára és döntéseire.²⁷ A bírálatok ellenére Renzi meg volt győződve a jelöltje alkalmasságáról, és ragaszkodott Mogherinihez. A júliusi csúcstalálkozón nem sikerült megegyezni a jelöltek személyéről, ezért augusztus 30-án újabb találkozóra került sor Brüsszelben, ahol döntés született: a várakozásoknak megfelelően a jobbközép Donald Tusk lengyel kormányfőt az Európai Tanács elnökévé, Federica Mogherinit pedig külügyi és biztonságpolitikai főképviselőnek választották meg. A tervek szerint Mogherini november 1-jén lép hivatalba, ha az Európai Parlament bizalmat szavaz a Juncker vezetésével felálló Bizottságnak.

Az olasz pártrendszer változásai

A Szabadság Népe pártszakadását követően a Hajrá Olaszország ellenzékbe vonult, az Új Jobbközép viszont a koalíciós kormány tagja maradt. Az NCD vezetője, Angelino Alfano jelenleg a belügyi tárcát vezeti, és ígéretet tett arra, hogy a ciklus végéig támogatni fogja Renzit. Nehéz, de helyes döntésnek nevezte a Berlusconi-val való szakítást, amelyet azzal indokolt, hogy túl sok szélsőséges elem van az FI-ben. Meg van győződve arról, hogy az olasz belpolitikában az Új Jobbközép képviseli a mérsékelt tábort, de egyelőre nyitott kérdés, hogy sikerül-e az FI-vel szemben valódi politikai alternatívát nyújtani. Ellenkező esetben Alfano azt kockáztatja, hogy Gianfranco Fini sorsára jut, akit korábban Berlusconi lehetséges utódjaként emlegettek, mára azonban pártja kiszorult a parlamentből. Sok múlhat azon, hogy az NCD mely politikai erőkkkel lép szövetségre, és fontos az is, hogy kiépüljenek a párt helyi szervei. Alfano a politikai centrum felé húz, viszont láthatóan kerüli a nyílt konfrontációt Berlusconi-val.²⁸ Maurizio Lupi, az NCD politikusa, a kormány infrastruktúráért és közlekedésügyért felelős minisztere júliusban a *Corriere della Sera* napilapnak adott interjúban megerősítette, hogy csak abban az esetben indulhat párbeszéd a Hajrá Olaszországgal, ha Berlusconi szakít a szélsőséges politikusokkal. A jobboldal az utóbbi években tízmillió szavazót veszített, ezért Lupi egyetértett Alfánal, hogy csak egy választási szövetséggel lehet esélyük a Demokrata Párttal szemben.²⁹ Az Új Jobbközép soraiban vannak, akik a Hajrá Olaszországgal való összefogást támogatnák, emiatt a szövetségkötés kérdése újabb szakadáshoz is vezethet.

A tavalyi év végén úgy tűnt, hogy Berlusconi politikai karrierjének vége, ő azonban nagy lendülettel vetette bele magát a Hajrá Olaszország újjászervezésébe. Az FI struktúrája az 1998-as státútumra épül, a szervezetrendszer alapvetően vertikális. A nemzeti koordinátort és a tartományi koordinátorokat a pártelnök, azaz Berlusconi nevezi ki, az elnökségi irodát 2014 márciusában hozták létre. A párt tavaly novemberi újjáalapítását követően megkezdődött az FI helyi csoportjainak kiépítése *Club Forza Sivlio* (Hajrá Silvio

²⁴ <http://www.ilpost.it/2014/07/14/ce-caso-mogherini-europa/>, 2014. július 14.

²⁵ *Corriere della Sera* 2014. július 15., Luigi Offeddu: Europa, arriva il giorno di Juncker. Primo scoglio il caso Mogherini, 4. o.

²⁶ *la Repubblica* 2014. július 17., Ue, il Pse dice sì a Mogherini, ma è paralisi sulle nomine. Giallo nel Ppe sul nome di Letta, 2.o.; *la Repubblica* 2014. július 17., Alberto D'Argenio: "Dimmi se accetti la mia candidata". Faccia a faccia tra il premier e la Merkel, 2-3. o.

²⁷ <http://www.eunews.it/2014/07/15/undici-paes-e-anche-forza-italia-contro-candidatura-mogherini/19495>, 2014. július 15.

²⁸ *la Repubblica* 2014. július 17., Tommaso Ciriaco: E Alfano vuole il gruppo unico con i centristi, 8.o.

²⁹ *Corriere della Sera* 2014. július 21., Elisabetta Soglio: Lupi: ma Forza Italia rinunci ai denigratori, 7.o.

Klub) néven.³⁰ Berlusconi jó érzékkel ismerte fel, hogy komoly politika tőkét kovácsolhat abból, ha kiáll Renzi reformjai mellett, és a Názáreti-paktum révén elérte, hogy ismét megkerülhetetlen szereplőjévé váljon az olasz belpolitikának. Bár a pártjában nem aratott osztatlan sikert a döntése, Berlusconi nem volt hajlandó vitát nyitni a reformokról. Július 15-én az FI székhelyén találkozott a Hajrá Olaszország parlamenti képviselőivel, és ultimátumot adott nekik: vagy kitartanak mellette és megszavazzák az alkotmánymódosítást, vagy távoznak a pártból. Tőle szokatlanul kemény hangon intézte a felhívást a jelenlévőkhöz, az atyáskodó és megnyerő stílusnak ezúttal nyoma sem volt.³¹ Sok találgatás látott napvilágot, hogy Berlusconi miért hajlandó együttműködni Renzivel. Egyes feltételezések szerint csak a vagyona és a cégei megmentése érdekében kötött alkut, és cserébe az igazságügyi reform terén vár konkrét lépéseket. Berlusconi viszont többször hangoztatta, hogy Renzi az első olyan baloldali vezető, akivel együtt tud működni, és azzal érvelt, hogy a jobbközép is régóta harcol a reformok megvalósításáért.³² Valószínű, hogy a Hajrá Olaszország számára most a fegyverszünet a legkifizetődőbb, mert egy előrehozott választást nagy eséllyel a demokraták nyernének meg. Berlusconi már a következő évek stratégiáját tervezi, szerinte a baloldal gyenge pontja a gazdaságpolitika, a jobbközép e téren lehet kihívója Renzinek.³³ Berlusconi újra akarja élesíteni a jobbközép összefogást, és a pártjában is helyre kell állítania az egységet, amelyre jó esélye nyílt miután a Ruby-perben július 18-án másodfokon felmentették. Egyelőre nem egy új választási szövetséget, hanem egy „közös politikai platformot” tervez. Júliusban levélben fordult a jobbközép pártok vezetőihez, hogy a csatkozásra kérje őket. E levélre reagálva Alfano elmondta, hogy ő is szükségesnek tartja az összefogást, amit azonban az Új Jobbközép fog megszervezni.³⁴ Berlusconi a korábbi szövetségesével, az Északi Ligával is rendezni akarja a viszonyát. A Liga ellenzi, hogy a jobbközép pártok támogatják a Renzi-kormányt és az Európai Unió által elvárt reformokat, ezért jelenleg nem keres szövetségeseket a jobboldalon. 2014. július 20-án tartották a Liga 11. föderális kongresszusát, ahol Matteo Salvini választották meg Roberto Maroni utódjának a föderális titkári tisztségre. Salvini Berlusconi ajánlatával kapcsolatban annyit mondott, hogy közös program hiányában nincs összefogás.³⁵

A politikai centrumot alkotó pártok a Renzi-kormány megalakulása óta veszítettek a politikai súlyukból. A korábbi szakértői kormány feje, Mario Monti által életre hívott centrista összefogás gyenge választási szereplése miatt a szövetséget alkotó pártok közül tavaly nem jutott be a parlamentbe a Fini vezette Futuro e Libertà per l'Italia (Jövő és Szabadság Olaszországért; FLI). A kereszténydemokrata Centrum Unió Casini vezetésével bejutott ugyan, de történetének legrosszabb eredményét produkálta. Monti új pártja, a Scelta Civica (Polgári Választás; SC) is a várakozásokon alul teljesített. A centrista választási szövetség megalakulása óta nehézséget jelentett a laikus és a katolikus tábor együttélése, és a választási kudarc tovább élezte a belső ellentéteket. 2013 októberében a Polgári Választás a széthullás szélére sodródott. Monti ugyanis nem értett egyet a kormány által benyújtott költségvetési javaslattal, amelyet az SC 11 szenátora támogatott. A szenátorok által aláírt közös nyilatkozatot Monti a személye elleni „bizalmatlansági indítványként” értékelte, és bejelentette, hogy lemond a pártelnöki tisztségről. Távozásával a Polgári Választás vezetését ideiglenesen Alberto Bombassei vette át.³⁶ 2013. november 15-én a Polgári Választás szakított a Centrum Unióval, másnap a párt országos gyűlésén Bombasseit választották meg elnöknek. Itt megerősítést nyert, hogy a Polgári Választás továbbra is hű marad Monti politikai programjához. A döntést a néppárti-kereszténydemokrata szárny ellenezte, ezért többen kiléptek a pártból, köztük volt Mario Mauro, a Letta-kormány honvédelmi minisztere, Lorenzo Dellai és Andrea Olivero. Decemberben újabb politikusok hagyták el a Polgári Választást, januárban pedig új pártot alapítottak Mario Mauro vezetésével Popolari per l'Italia (Néppártiak Olaszországért; PpI) néven, amely egy Európa-párti, kereszténydemokrata csoportosulás.

Az olasz parlament legnagyobb ellenzéki pártja, az Öt Csillag Mozgalom a Renzi-kormány egyik leghevesebb kritikusa, amelyről az utóbbi időben a kilépések kapcsán lehetett a legtöbbet hallani. Az M5S hitvallása az, hogy a politikát az emberek formálják, ennek pedig fontos eszköze az internet. A mozgalom

³⁰ <http://www.forzaitalia.it/>, <https://www.forzasilvio.it/news/4373>, 2013. december 8.

³¹ *Corriere della Sera* 2014. július 16., Paola Di Caro: Berlusconi s'appella al cuore. Poi il pugno duro e lo scontro con i dissidenti, 6.o.

³² *Corriere della Sera* 2014. július 15., Paola Di Caro: L'ultima chiamata di Berlusconi ai dissidenti, 8-9.o.

³³ http://www.ilmessaggero.it/primopiano/politica/berlusconi_forza_italia_ppe_alfano_renzi_governo_economia/notizie/808634.shtml; 2014. július 21.

³⁴ http://www.corriere.it/politica/14_luglio_26/berlusconi-lettera-alleanza-leader-centrodestra-4ac8bfd8-1487-11e4-9885-7f95b7ef9983.shtml#, 2014.07.26.

³⁵ *Corriere della Sera* 2014. július 21., Francesco Albertini: Salvini avverte: la nuova Lega corre da sola, 9.o.

³⁶ http://www.repubblica.it/politica/2013/10/17/news/monti_si_dimette_da_scelta_civica_11_senatori_contro_di_me_per_legge_stabilit-68830684/?ref=fbpr, 2013. október 17.

tagjai Grillo blogján szavazhatnak arról is, hogy valakit kizárjanak-e a pártból. Erre többnyire abban az esetben kerül sor, ha egy politikus megsérti az M5S „viselkedési kódexét”. Marino Mastrangeli szenátort például azért zárták ki, mert engedély nélkül szerepelt egy televíziós műsorban. Adele Gambarót pedig azért, mert 2013 júniusában „sértő kijelentéseket tett a pártra”. Mások önszántukból döntöttek a kilépésről, vagy „száműzött” párttársuk iránti szolidaritás miatt hagyták ott a pártot. A távozó vagy távozásra kényszerített képviselők közül többen a parlamenti mandátumukról is lemondtak. Az M5S frakcióinak csökkenése a felsőházban volt jelentősebb, ami negatívan hat a párt egységére, és beszűkíti a parlamenti mozgásterét. Egyre több kritika hangzik el az M5S politikusai részéről is, hogy Grillo önkényesen irányítja a pártot, és a valódi parlamenti munkával nem foglalkozik.³⁷ Bár a mozgalom önmagát a polgárok szabad társulásaként határozza meg, ami sem a bal- sem a jobboldali ideológiához nem tartozik, kétségtelen, hogy ideológiailag a baloldalhoz áll közelebb, ezért a Demokrata Pártnak jól jönne, ha együttműködésre tudná bírni az M5S-t. Az intézményi reformok kapcsán Renzi igyekezett nyitni az Öt Csillag Mozgalom felé, és eleinte úgy tűnt, hogy az M5S is hajlandó a párbeszédre.³⁸ A két párt közötti tárgyalások zátonyra futottak, ami nem meglepő, hiszen a mozgalom képviselőire nem jellemző a politikai kompromisszumkeresés, ennek oka, hogy az M5S illegitimnek tartja a többi olasz pártot. Grillo nem volt túl lelkes amiatt, hogy pártja és a PD tárgyalásokba kezdett, viszont ebben némileg szabad kezet adott, mivel nem úgy tekint magára, mint az M5S vezetője, hanem, mint alapító és kezdeményező. Grillo továbbra is kívülről irányítja a pártot, és nem akar Rómába költözni, hogy a parlamenti munka felett az irányítást átvegye. Blogján ugyanakkor hangot adott a reformokkal szembeni ellenérzéseinek: „Renzi reformja a szenátussal kapcsolatban demokráciaellenes, megállítjuk...”, „Renzi parancsol, az M5S javasol”. Szerinte elfogadhatatlan az a sietség, ahogy a kormány a reformokat el akarja fogadtatni, és egyáltalán nem mérlegeli annak árát.³⁹

A kormányzó Demokrata Pártban a Renzi által levezényelt belső „forradalom” révén megvalósult a régóta esedékes generációváltás. A pártot sokféle irányzat alkotja, neki azonban sikerült egységet teremtenie a reformok kapcsán. Ígéretet tett arra is, hogy nem fogják szankcionálni, ha valaki nemmel voksol az alkotmánymódosításra.⁴⁰ Renzi tanult elődje, Bersani hibájából, és az Öt Csillag Mozgalommal is megpróbált tárgyalásokat kezdeményezni, ezzel is azt a képet sugározva, hogy nem kényszeríti rá az akaratát a kisebbségre és konszenzusra törekszik. A célja az volt, hogy az M5S „rendszerellenességét” kiiktassa, de vigyáznia kellett arra, hogy közben a Berlusconi-val kötött megállapodást se rúgja fel. A jelek szerint a választók pozitívan értékelték Renzi törekvéseit az ország megújítására, és a májusi európai parlamenti választásokon a PD történetének legjobb eredményét érte el. Az ANSA olasz hírügynökség felmérése a nyári parlamenti szünetet követően is a Renzi-kormány stabil támogatottságát mutatta: a megkérdezettek 58%-a értékelte pozitívan a kormány eddigi teljesítményét, és 3%-kal nőtt azok aránya, akik nagyon pozitívan vélekedtek a kabinet munkájáról. Renzi támogatottsága is nőtt, viszont a kormány egyes döntései kapcsán már korántsem látunk ilyen egységes képet. A gazdasági fejlődés beindítására tett intézkedések megítélése volt a legrosszabb, a legpozitívabb pedig Federica Mogherini külügyi és biztonságpolitikai főképviseelői tisztségre való jelölése. A tartósan magas támogatottság főként azért meglepő, mert a gazdasági mutatók romlottak a Renzi-kormány alatt. Az ISTAT adatai szerint 2013-ban Olaszországban a munkanélküliek száma 1,2 millió fővel nőtt, 2012-ben 8% körüli volt, a tavalyi évben már 9,9%.⁴¹ Renzi tehát meggyőzően tudta elhíttetni, hogy változást hoz, a választók egyelőre bíznak benne, és azokat tartják az ország bajaiért felelősnek, akik a reformok útjába állnak.⁴² Vannak, akik szerint Renzi nem bánná, ha előrehozott választásokra kerülne sor 2015-ben, amint az új választási törvényt sikerül elfogadni. A feltételezések alapja, hogy a PD jó eséllyel megismételhetné az európai parlamenti választáson elért eredményét, és nem lenne szükség a koalíció fenntartására. Renzi viszont megerősítette, hogy a ciklus végéig marad a kormánya, ha a tervezett reformokat sikerül véghezvinni. 2014. szeptember 16-án Renzi a PD vezetésének javaslatot tett a pártkongresszus összehívására, amelynek célja a PD megújítása, új státútum és új program kidolgozása, mivel át szeretné formálni a pártja identitását.

³⁷ <http://www.ilpost.it/2014/03/25/m5s-parlamento/>, 2014. március 25.

³⁸ *la Repubblica* 2014. július 15., Francesco Bei Tommaso Ciriaco: Ma il premier avverte: „L'intesa con Silvio non si tocca. Offro un patto costituente”, 2-3. o.

³⁹ <http://www.rainews.it/dl/rainews/articoli/Grillo-Sulle-riforme-faremo-delle-guerriglie-democratiche-d116355e-3e39-4a65-a974-13099f6873d4.html>, 2014. július 28.

⁴⁰ *Corriere della Sera* 2014. július 16., Monica Guerzoni: Il premier chiede al partito lealtà e tempi brevi «Poche ferie e al lavoro», 5.o.

⁴¹ *la Repubblica* 2014. július 15., Elena Polidori: Poveri record, un esercito di 6 milioni, 11.o

⁴² http://www.corriere.it/politica/14_settembre_07/premier-convince-quasi-due-italiani-tre-ma-non-crescita-8d3203c6-3655-11e4-b5da-50af8bd37951.shtml, 2014. szeptember 7.

Konklúzió

Az olasz belpolitikában a bizonytalanság átmenetileg csökkent a Renzi-kormány megalakulása óta, de a reformok parlamenti elfogadása nem könnyű feladat. A pártok egyetértenek abban, hogy a változás szükséges, és viszonylagos politikai konszenzus övezi a reformokat. Ebben közrejátszik az is, hogy egy előrehozott választás nagy valószínűséggel újabb politikai patthelyzetet teremtene. A pártok többsége jelenleg inkább kivár, és több-kevesebb fenntartással, de igyekszik részt venni az ország megújításában. Olaszországnak az intézményi reformok mellett a gazdasági problémákra is megfelelő válaszokat kell adnia. Az államesődöt ugyan sikerült elkerülni, de a gazdasági bizonytalanság nőtt és továbbra is magas az államadóság. A munkanélküliek száma, az ipar teljesítménye és a növekedés hiánya nem adnak okot az optimizmusa. A kritikusok szerint a valódi válságkezelés radikálisabb eszközöket kívánna, és Renzi az intézményi reformokkal próbálja elterelni a figyelmet az ország gyenge gazdasági teljesítményéről. Az olasz munkaerő-piac strukturális problémákkal küzd, számos vállalat nem talál megfelelő képzettségű munkaerőt, míg az állam mesterségesen tart fent munkahelyeket, és fontos lenne változtatni az elbocsátások szigorú szabályain is. Renzi vezetésével a Demokrata Párt a foglalkoztatottság növelésére és a vállalkozások megsegítésére stratégiai dokumentumot dolgozott ki *Jobs Act* néven. A kormányfő szerint az ebben megfogalmazott javaslatok alkalmasak az olasz munkaerő-piac problémáinak kezelésére, ugyanakkor a reformok véghezviteléhez a szakszervezetek és saját pártjának ellenállását is le kell küzdenie.⁴³ Hosszú távon a kormány túlélése tehát az intézményi és strukturális reformok sikerétől, és az olasz gazdaság teljesítményétől függ.

© DKE 2014

dke[at]southeast-europe.org
<http://www.southeast-europe.org>

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke[at]southeast-europe.org címre. *Az írást a következőképpen idézze:*

Kricsfalusi Nóra: Az olasz belpolitika a Renzi-kormány alatt. Reformtörekvések a politikai rendszer megújítására. *International Relations Quarterly*, Vol. 5. No. 2. (2014 nyár) 11 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*

⁴³ *Corriere della Sera* 2014. július 21., Maurizio Ferrera: Lavoro, rinvii e distrazioni, 1.o.